

О. Дашковська, доктор юридичних наук,
доцент Національної юридичної академії
України імені Ярослава Мудрого

Законодавче забезпечення прав жінки в США другої половини ХХ ст.

Багато дослідників правового становища жінки вважають, що державні відомства нездатні забезпечити ефективні зміни у тих структурах влади, де переважають чоловіки. Втім досвід США, навіть за умов ліберально орієнтованої ринкової економіки, свідчить, що державні установи можуть не тільки сприяти змінам, але й ініціювати реформування суспільно-політичних відносин у напрямі впровадження гендерної рівності в американське суспільство.

Послідовна законодавча політика, націлена на створення рівних можливостей для жінок на ринку праці, стимулювала зміни в соціально-економічному просторі та поведінці жінок. Винятково важливе значення для розвитку законодавчої бази у сфері правового регулювання трудових відносин мав закон США «Про громадянські права» 1964 р., який сприяв ліквідації нерівності при прийнятті на роботу¹. Зокрема, ст. VII чітко визначала всі аспекти трудових відносин — від приймання на роботу до звільнення, включаючи просування по службі, надання допомоги усіх видів, проведення перепідготовки і професійного навчання. У 1972 р. закон був доповнений положеннями, що поширювали його вплив на кадровий склад федерального і місцевого апаратів органів виконавчої влади. Комісією з рівних можливостей були розроблені й опубліковані інструкції, в яких визначалося поняття дискримінації за ознакою статі, що у свою чергу спростило звернення жінок до суду. Зокрема, чимало страхових компаній вимагали від жінок сплати великих щомісячних внесків за страховий пенсійний поліс на підставі того, що їх очікувана тривалість життя довша ніж у чоловіків. Тому Верховний суд США у 1978 р. визнав цю практику дискримінаційною за ознакою статі і такою, що порушує ст. VII Закону про громадянські права 1964 р. До того ж Верховний суд США використав цю статтю і при винесенні рішення про незаконність дій роботодавців,

¹The American Woman. 1988–1989. A Status Report. Edited by Sara E. Rix for the Women's Research & Education Institute. W. W. Norton Company. New York. London. 1989. P. 53–54, 61–62.

які надавали жінкам меншу за чоловіків допомогу для забезпечення пенсійної страховки¹.

Доповненням ст. VII Закону про громадянські права 1964 р. став Закон про громадянські права 1991 р., який визнав протиправними акти сексуальних домагань щодо жінок на роботі. Жінки набули право звертатися до суду за відшкодуванням шкоди, яка завдана внаслідок сексуальних домагань, для чого достатньо довести, що жінка зазнала агресивних або таких, що принижують її гідність, дій з боку працівника або начальника. Комісія з рівних можливостей видала відповідні інструкції, в яких визначила зміст «сексуальних домагань» на робочому місці. За допомогою Комісії була спрощена і процедура звернення жінок до суду. А керівництво американського профспілкового центру розпочало кампанію за включення в колективні договори положень, що зобов'язують роботодавців уживати спеціальних заходів із захисту робітниць від домагань з боку чоловіків-працівників, і що особливо важливо — від домагань з боку чоловіків-начальників.

Закон про рівність у житловому будівництві 1968 р. забороняв дискримінацію за ознакою статі при продажу, оренді, фінансуванні або кредитуванні житлового будівництва. У 1974 р. він був доповнений чітко сформульованими положеннями, в яких указувалося, що використання статевої ознаки як підстави для будь-якого обмеження прав при господарській діяльності є незаконним і підлягає судовому переслідуванню.

Закон про рівні можливості при кредитуванні 1975 р. визначив лінію американського законодавства щодо розробки конкретних напрямів подолання дискримінаційної практики стосовно жінок у сфері економічних відносин. Цей закон був спрямований на ліквідацію дискримінації за ознакою статі або сімейного становища при одержанні кредитів. Для реалізації положень цього закону були створені спеціальні виконавчі підрозділи, які приділяли особливу увагу перевірці скарг від жінок.

Закон про податкову реформу 1976 р. санкціонував уведення індивідуальних пенсійних рахунків для непрацюючих чоловік і жінок та полегшив податковий тягар для вдів. Закон про податки та економічне оздоровлення 1981 р. зменшив податковий тягар для подружньої пари, яка виплачувала податки, що в сукупності перевищували індивідуаль-

¹The American Woman. 1988–1989. A Status Report. Edited by Sara E. Rix for the Women's Research & Education Institute. W. W. Norton Company. New York. London. 1989. P. 252–257.

ні виплати. Крім того, законом були скасовані податки при передачі майна від одного подружжя іншому, збільшені розміри індивідуальних пенсійних рахунків чоловіка і жінки, збільшені податкові кредити для працюючих платників податків у разі догляду за утриманцями. Був заснований новий вид податкових пільг, що мав назву «Програма медичної допомоги утриманцям». Звільнялися від оподаткування суми, витрачені роботодавцем на утримання дитячих установ, організацію медичних послуг, виплати на особисті пенсійні рахунки.

Закон про рівність пенсійного забезпечення 1984 р. усунув багато перешкод, що заважали жінкам заробити власну пенсію й одержувати пенсійний дохід після розлучення або у разі смерті чоловіка. Закон заборонив існуючу практику, за якою переривання стажу працюючою жінкою, яка виховує малолітніх дітей, позбавляло її права на одержання пенсії. Закон наділяв жінок правом збереження пенсійного кредиту в разі переривання стажу протягом п'яти років. Законодавчий акт містив положення про захист пенсійних доходів жінок, які овдовіли або розлучилися. Насамперед указувалося, що всі одружені особи наділяються особистими пенсійними рахунками. Дуже важлива обставина укладалася в застереженні, що особа може відмовитися від права на пенсійну допомогу на користь іншого з подружжя, шляхом письмової заяви. Закон санкціонував право чоловіка і жінки відповідно до судового рішення знімати з пенсійних рахунків кошти на утримання дітей або одного з подружжя.

Закон про дискримінацію, яка пов'язана з вагітністю, і Закон про введення податкових пільг 1978 р. були прийняті в межах програми соціального захисту жінок і передбачали стимулюючі економічні методи впливу на розвиток мережі приватних дитячих дошкільних установ і створення прямих федеральних фондів, кошти яких повинні йти на розвиток дитячих установ для незаможних родин. Федеральний уряд, усвідомлюючи об'єктивну потребу в жіночій робочій силі на ринку праці, де переважали працюючі матері, проводив пропагандистську кампанію з метою привернути громадську увагу до проблем нестачі дитячих установ, у результаті чого були надані податкові кредити для розвитку мережі дитячих установ.

Особливе місце належить законодавству, що визначало рівні можливості чоловіків і жінок у здобутті освіти. Якісна освіта передбачає подальше забезпечення особи високооплачуваною роботою. Тому здобуття вищої освіти набуло принципового значення в процесі забезпечення гендерної рівності в суспільстві. І в цій сфері в США відпо-

відно до ст. IX Поправки до Закону про освіту 1972 р. була заборонена дискримінація за ознакою статі в галузі освіти. У межах цього закону була запроваджена спеціальна програма по забезпеченню рівності жінок на всіх рівнях освіти — від дошкільної до професійної перепідготовки фахівців. Пізніше цей закон був доповнений поправками про гранти і субсидії для малозабезпечених студентів, які вирішили присвятити свій час вивченню інженерно-технічних наук і міжнародних відносин у вищих навчальних закладах. Режим найбільшого сприяння був наданий жінкам.

Закон про федеральну освіту 1975 р. з поправками 1978 р. забезпечував набуття середньої освіти і професійних навичок особами, які не були задіяні на ринку праці, оскільки не мали відповідної кваліфікації, більшість з яких становили жінки. Основним завданням ст. 11 Доповнень до Закону про професійну освіту було руйнування гендерних стереотипів про так звані традиційно «чоловічі» і «жіночі» професії. Федеральний уряд виділяв кошти штатам для організації центрів з професійної підготовки жінок — домашніх господарок. Важливо зазначити, що законом санкціонувалося створення в кожному штаті посади «координатора з питань рівності статей», на якого покладалася відповідальність за реалізацію цього закону. І вже з середини 80-х рр. ХХ ст. більше половини студентів вищих навчальних закладів у США становили жінки. Усі федеральні агентства і відомства, відповідальні за розвиток науки і техніки, мали спеціальні програми із просування жінок на тих факультетах, що традиційно вважалися «чоловічими» — математичному, хімічному, медичному, юридичному, управлінню і бізнесу тощо.

Фонд національної науки заснував дві спеціальні програми — «Професура для жінок» і «Гранти дослідницьких можливостей для жінок», завдяки яким жінки-вчені могли одержати субсидії для проведення необхідних досліджень і підвищення професіоналізму в академічних інститутах США. Зайнятість жінок у науці і серед інженерно-технічних працівників помітно збільшилася.

У 80-ті рр. ХХ ст. була проведена тотальна перевірка законодавства США, для того щоб виявити законодавчі акти, в яких існували положення дискримінаційного характеру. У результаті чимало законів та інструкцій були доповнені поправками, що знімають дискримінаційні ознаки. У 1986 р. Генеральним прокурором США були переглянуті федеральні закони, інструкції, практика застосування законодавчих положень, яка допускала нерівність за статевою ознакою.

У 1990 р. Конгрес США прийняв закон, відповідно до якого роботодавці, на підприємствах яких зайнято 50 і більше осіб, повинні надавати неоплачувану відпустку працівникам, які мають немовлят, нещодавно усиновлених або хворих дітей, або у випадку серйозного захворювання подружжя, батьків чи самого працівника терміном на 12 тижнів протягом року. Відповідно до цього законопроекту, працівникам гарантувалося збереження робочого місця і відновлення на посаді. Установлювався мінімальний стаж — 1 тис. робочих годин протягом року — для набуття права, гарантованого даним законом¹.

Одним із перших законодавчих актів, підписаних президентом Клінтоном на виконання своїх передвиборних зобов'язань, був Закон про сімейну і медичну відпустку 1993 р. Його вплив поширювався на 67 млн працівників, що становили понад 50 % від усієї робочої сили країни. Цей крок мав продемонструвати американцям, що президент, за якого вони віддали свої голоси, виконує свої обіцянки і піклується про сімейні цінності.

Відповідно до Закону про реформу соціальної допомоги 1996 р. надання соціальної допомоги готівкою вважалося неприйнятним. Одинокі матері, які одержують допомогу, повинні знайти роботу для забезпечення своєї родини, а термін державних виплат і пільг скоротився до 5 років. Причому держава почасти знімає із себе турботу про бідних і перекладає відповідальність за це на уряди 50 штатів. Федеральний уряд відраховує певні суми і стежить за виконанням соціальних програм.

Конгрес США прийняв закони, які забороняли дискримінацію за ознакою статі в оплаті праці, що неминуче привело до скорочення розриву в зарплаті чоловіків і жінок. Закон про програму розвитку індивідуальних рахунків 1996 р., підписаний президентом Клінтоном як демонстраційний проект вартістю в 125 млн доларів, був розрахований на п'ять років і передбачав надання допомоги категоріям населення з низьким рівнем доходу для акумуляції коштів з метою покупки першого власного будинку, здобуття вищої освіти або початку власної справи. Враховуючи, що до низькооплачуваних категорій робітників належать насамперед жінки, даний законодавчий акт мав

¹ US Congress House. Hearing on H. Я 2. the Family and Medical Leave Fact of 1991. 102 Congress, 1-st Session. Washington, US Govt Print. Off, 1991; CRS Issue Brief. Parental Leave Legislation. Updated October 1, 1992. Congressional Research Service. The Library of The USA Congress. 1992; President Clinton and Vice President Gore. (Title) Supporting Women and Families (WH/html/helpdsk.html) 01.19.1999.

велике значення для поліпшення соціально-економічного становища саме жінок¹.

Вражаючий характер завоювань американок у напрямі забезпечення гендерної рівності в суспільстві за відносно короткий історичний період не знімає з порядку денного багато невіршених проблем. І це пов'язано насамперед з Поправкою до Конституції США про політичну рівність жінок, яка була вперше подана до Конгресу ще в 1923 р., але заблокована штатами на етапі ратифікації. Їй не вистачило голосів трьох штатів до 2/3, необхідних для її проходження. Тому ратифікація поправки залишається історичним завданням сучасного американського суспільства.

США дотепер не ратифікували Конвенцію ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок». Це єдина індустріально розвинута демократична держава, яка ще не визнала Конвенцію, і це ставить її в ряд з такими країнами, як Судан і Афганістан². Конвенція зобов'язує країни, що її підписали, уживати заходів щодо забезпечення рівноправного розвитку і просування жінок з усіх громадянських, політичних, економічних і культурних напрямів. Разом з тим з гострих проблем правового становища жінок у США були розроблені і набули гласності плани подолання кризових ситуацій, прийняті нові закони і проведені комплексні перевірки законодавства з метою виявлення тих законодавчих актів, в яких містяться дискримінаційні положення. У результаті чимало законів та інструкцій були доповнені поправками.

На початку третього тисячоліття Конгрес США продовжує залишатися ареною боротьби за розширення й уточнення законодавства про правове становище жінок з метою забезпечення гендерної рівності і справедливості в суспільстві.

---

¹ President Clinton and Vice President Gore. (Title) Supporting Women and Families< (/WH/html/helpdsk.html» > 01.19.1999.

² Див.: Мельник Т. Міжнародний досвід гендерних перетворень. – К., 2004. – С. 110.